

1. PRESENTACIÓN E RESUMO

Belén Rodríguez

Esta publicación recolle algúns dos relatorios presentados por diferentes expertos nas “Xornadas de Debate sobre os Incendios Forestais en Galiza” organizadas pola Asociación para a Defensa Ecolóxica de Galiza (ADEGA) os días 20 e 21 de outubro de 2006 en Santiago de Compostela. Nas xornadas participaron recoñecidos investigadores das universidades galegas, ecoloxistas, asociacións de propietarios, expertos en rexeneración ambiental, sociólogos, sindicatos agrarios e políticos. Así, o presente resumo non se limita ás achegas presentes neste número. No acto de inauguración, Suso de Toro definiu o encontro como “A mobilización integral e moral das mellores enerxías do país”, e referiuse á importancia da relación que mantivemos os galegos e galegas co monte nas diferentes épocas da historia, nas que “nunca deixamos de identificarnos coa terra, a pesares das nosas contradicións; por iso, cando falamos de monte queimado, tamén falamos das queimaduras do noso corpo”.

1.1. O VALOR DO MONTE

O valor económico, ambiental e social do monte galego foi o primeiro tema de debate nas Xornadas sobre Incendios. O economista Mario Soliño, o ecólogo Adolfo Cordero e o sociólogo Fermín Bouza centraron os seus discursos nos cambios que ao longo do tempo, e desde as diferentes perspectivas, sufriu o monte en Galiza. Mario Soliño e Adolfo Cordero estableceron os valores do monte en diferentes categorías: valores de uso directo (madeira, caza, pesca, roteiros...) e valores de uso indirecto (funcións ecolóxicas); valores de opción (uso potencial do monte) e valores de existencia (de coñecemento, simpatía, preocupación, respecto por outras especies). Baixo esta perspectiva, os estudos científicos revelan que se se valorara economicamente todo aquilo que nos dá o monte e se vendera nos mercados, non habería cartos suficientes no mundo para substituír eses servizos con tecnoloxía. Estes valores serían o equilibrio entre dióxido de carbono e oxíxeno, a regulación do clima, a depuración das augas, a protección fronte a catástrofes e o control da erosión.

Para Mario Soliño, investigador do Departamento de Economía Aplicada da Universidade de Vigo, a sociedade galega está disposta a pagar por eses servizos intanxíbeis ou indirectos do monte. Disto son exemplos a disposición a pagar pola conservación dos espazos de Rede Natura 2000 e polo aproveitamento enerxético da biomasa forestal. Neste sentido, os galegos e galegas amosan preferencia polas superficies arboradas con especies caducifolias.

*Hai quen di que a
causa é a existencia
de incendiarios, e
quen di que hai cau-
sas estruturais ou de
fondo. As dúas postu-
ras non son incompatí-
beis*

Adolfo Cordero subliñou a necesidade de coñecer o que é un ecosistema e saber cómo funciona, pois a relación entre as causas e os efectos dunha catástrofe ambiental adoita verse tras longos períodos de tempo, cando a sociedade xa ten esquecido o suceso.

Para Fermín Bouza, tras o abandono masivo do rural a partir dos anos 50, a industrialización e a modernización desordenada dos últimos tempos, o monte perdeu valor e hoxe “non serve para nada”. O monte, tal e como era concibido no pasado, desaparece, a economía agraria perde peso na economía mundial, existen dificultades severas para facer fronte ao lume e o mundo rural precisa dunha reestruturación que debe de vir orientada desde a actuación pública dos gobernos.

1.2. CAUSAS DOS INCENDIOS FORESTAIS

Sempre houbo dúas posturas, presentadas como antagónicas, sobre as causas dos lumes. Por un lado, quen di que a causa é a existencia de incendiarios que prenden lume e que o problema só se atalla con medidas policiais; por outro lado, quen di que hai causas estruturais ou de fondo. Segundo Xesús Pereiras, estas dúas posturas non son incompatíbeis, xa que realmente existen causas de fondo que se deducen a longo prazo e causas máis inmediatas como a presenza de incendiarios nos montes galegos. Hai casos nos que as causalidades próximas non están relacionadas coas problemáticas de fondo (piromanías, suposto terrorismo incendiario...) e outros casos nos que si.

Xesús Pereiras divide as causas estruturais naquelas que dependen do propio medio físico e naquelas que dependen de variábeis socioeconómicas. As primeiras están relacionadas co clima de Galiza (cada vez máis mediterraneizado), coa topografía galega e coa fertilidade do chan. A segunda tipoloxía das causas estruturais baséase en factores socioeconómicos: crise do sistema tradicional agrario, imposición dun modelo forestal produtivista e monocultivista, a economía do lume ligada á extinción e o desenvolvemento urbanístico caótico dos últimos vinte anos. Neste tempo, di Pereiras, a Administración esqueceuse de impulsar políticas de prevención e concentrou todos os seus esforzos en aumentar a superficie arborada do monte galego sen que existira un modelo público de xestión exemplarizante.

Xosé Alfredo Pereira centrouse nas causas estruturais desde a óptica dos comúns e comúns de montes. Os montes veciñais de mancomún son unha figura de xestión e propiedade única en Galiza que está condenada a desaparecer se non muda a política de montes. As prácticas silviculturais inadecuadas e unha política da madeira na que os propietarios saen perdendo e o chan queimado se repoboa con especies pirófitas acaban de definir as causas da progresiva desaparición dos montes comúns. Para o presidente da Organización Galega de Comunidades de Montes Veciñais, o goberno galego debería recoñecer o papel dos veciños e veciñas comúns como elementos imprescindíbeis para o desenvolvemento do rural, e potenciar o carácter multifuncional do monte.

O ecoloxista Ramón Varela, coordinador da Iniciativa Lexislativa Popular pola Conservación, Mellora e Desenvolvemento do Patrimonio Forestal, rexeitada polo Parlamento galego en 1988, ilustrou o tempo perdido ao longo das últimas dúas décadas, xa que “as conclusións de hoxe sobre a problemática do lume en Galiza son as mesmas de hai 20 anos”.

1.3. IMPACTOS DOS INCENDIOS FORESTAIS

Francisco Díaz-Fierros explicou as consecuencias dos incendios para o solo, a vexetación, a fauna, o aire e a auga. Unha das consecuencias dos lumes é a mobilización dos nutrientes do chan. Algúns dos fertilizantes volatilízanse co lume e

Superficies repetidamente queimadas ano tras ano supoñen a progresiva degradación dos valores nutritivos do chan. A súa restauración é moi difícil

outros como o fósforo fican dispoñíbeis. A “mobilización”, se se utiliza como o que tradicionalmente se chamaba “cultivo de rozas” pode acadar efectos positivos para a fertilización da terra; mais tamén se poden derivar efectos negativos como a erosión do solo, perigosamente grave cando vai acompañada de posteriores chuvias fortes. Tras o lume, a maior parte da erosión do chan ten lugar no primeiro ano, polo que as medidas de recuperación teñen que ser inmediatas. Sen cuberta vexetal, a erosión física tras un incendio forestal pode alcanzar entre as 20 e 50 toneladas por hectárea e ano.

A reincidencia ou frecuencia dos lumes tamén incide na capacidade de recuperación do chan e da vexetación. Superficies repetidamente queimadas ano tras ano, como é o caso de zonas extensas do Barbanza, supoñen a progresiva degradación dos valores nutritivos do chan e, polo tanto, é moi difícil a súa restauración. Tamén os efectos sobre a vexetación dependen, en parte, da frecuencia dos lumes. Se a reincidencia é de unha vez cada cinco anos nun mesmo lugar, é moi posíbel que non medre o estrato arbóreo; e se é maior, só medra o mato.

Os efectos do lume sobre a fauna non están suficientemente estudados, segundo Díaz-Fierros, pero obsérvanse cambios substanciais nas aves e nos réptiles, os grupos máis vulnerábeis fronte o lume. Os incendios potencian a presenza de elementos nutritivos nos leitos fluviais e afectan a calidade da auga, mais un efecto moi notorio maniféstase nos caudais. Incendios con máis do 30% da cunca queimada, xunto con fortes chuvias, cuncas hidrográficas con pendentes fortes, montes sen limpar e unha urbanización descontrolada, pode dar lugar a episodios como os vividos en Cee en 2006, en Carnota en 2005, en Quiroga en 2003 ou en Muros no ano 2000.

O aire tamén sofre consecuencias, con problemas de saúde e emisións negativas para a capa de ozono e o cambio climático. Luís Cabanela, médico e vogal de saúde ambiental de ADEGA, indicou que a emisión á atmosfera de inxentes cantidades de fume puido ser a causa directa ou indirecta do falecemento de varias persoas no verán de 2006. Unha inmensa nube de fume envolveu áreas densas de poboación ao longo de toda a costa galega e portuguesa. Cabanela recomendou á Administración instaurar o sistema americano de detección e información sobre a calidade do aire (véxase Cerna nº 50, pax. 38-40).

No referido ás consecuencias económicas, Francisco Fernández de Ana Magán indicou que a incidencia dos incendios depende de se o monte é propiedade de silvicultores ou de absentistas (aqueles que se desentenden do coidado do monte, uns 500.000 propietarios en Galiza). De Ana Magán enfatizou a importancia dos bens tanxíbeis, pero tamén intanxíbeis que produce e ofrece gratuitamente o monte. Á parte da madeira, carne, mel, cogomelos, castañas e enerxía que produce o noso monte, outros bens como a produción de oxíxeno, de auga de calidade, a retención de dióxido de carbono, a creación do solo, o establecemento de espazos de lecer e a paisaxe son valores obtidos, moitos deles, polo traballo do silvicultor que trata o monte.

1.4. REXENERACIÓN DO MONTE QUEIMADO

A ecóloga Mercedes Casal deu algunhas técnicas para facer unha recuperación adecuada da cuberta vexetal dun monte queimado. Nesta tarefa, definir os obxectivos da restauración é unha cuestión clave: protexer o chan a curto e medio prazo para evitar a erosión e conservar o chan, instalar comunidades vexetais resistentes ao lume, obter unha cuberta vexetal con estratos arbustivos e arbóreos variábeis e adaptados ao lugar e aumentar a diversidade de especies, sobre todo daquelas que melloran o valor ecolóxico dos ecosistemas. Casal apuntou estratexias de restauración como a utilización de sementes de herbáceas xunto con palla dalgún cereal, a conservación de restos de arborado e mato de funcionalidade protectora, a introdu-

Tras os incendios, o monte queda desvalorizado e o silvicultor desmoralizado. E a sociedade é a grande afectada porque perde todos os ben intanxíbeis que ofrece o monte de balde

ción de especies rebrotadoras, a mestura de especies e, nalgúns casos, evitar a excesiva intervención no solo.

Pola súa parte, Pablo Ramil centrouse nas técnicas e metodoloxías a empregar na rexeneración de espazos protexidos. Co propósito de protexer a biodiversidade e o valor ecolóxico especial dos espazos protexidos non é recomendábel a eliminación de matos ou brezais nin a restauración con especies alóctonas. Por este motivo, a recuperación vexetal nos espazos protexidos é máis complexa que en calquera outro territorio e debe primar a rexeneración natural fronte calquera tipo de intervención.

1.5. DESDE A PERSPECTIVA AGRARIA

Con sistemas de manexo agroforestal, en particular o silvopastoril, dos montes galegos fronte aos sistemas exclusivamente forestais, obtéñense beneficios a curto e medio prazo, indicou Rosa Mosquera. O sistema silvopastoril permite acadar un 25% máis de rendibilidade económica fronte ao manexo agrícola tradicional. Mostra unha maior compatibilidade coa introdución de especies autóctonas de calidade, optimiza o uso dos recursos a escala espacial, diminúe o risco de incendios polo efecto positivo da presenza de animais, favorece a biodiversidade e redonda en vantaxes sociais.

As xornadas remataron coa exposición da postura dos sindicatos agrarios, o Sindicato Labrego Galego e Unións Agrarias, que sinalaron como cuestión de fondo dos incendios forestais o abandono do rural e a desaparición de explotacións agrarias, ambas as dúas consecuencias directas da Política Agraria Común da UE. Culparon á Administración galega anterior de destinar todos os fondos europeos de desenvolvemento do medio rural á reforestación de terras agrarias. O fomento de sistemas agroforestais, ou do agrupamento de propietarios forestais, a recuperación dos montes abandonados e a creación dun medio rural digno con posibilidades socioeconómicas e ambientais de futuro son tarefas que están por facer.

*O abandono do rural
e a desaparición de
explotacións agrarias,
consecuencia da
Política Agraria
Común, son factores
de fondo dos incen-
dios forestais*